

Katarzyna Okólska

Uniwersytet Łódzki

Recenzja książki Justyny Kusztal „Dobro dziecka w procesie resocjalizacji. Aspekty pedagogiczne i prawne”, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2018, ss. 387.

Dobro dziecka stanowi ważny punkt rozważań w obszarze nauk prawnych i pedagogicznych. Jednak wieloznaczność wymienionej kategorii powoduje zróżnicowanie w jej rozumieniu i interpretacji. Dlatego na uwagę zasługuje monografia Justyny Kusztal, w której autorka podejmuje próbę uporządkowania znaczenia „dobra dziecka” na gruncie pedagogiki resocjalizacyjnej, co wyróżnia recenzowaną publikację. Praca stanowi wnikliwą i wielowymiarową analizę kategorii „dobra dziecka”, uwzględniając jej etiologię, wspólną dla refleksji pedagogicznej i prawnej. Należy zaznaczyć, iż autorka pochyła się nad dzieckiem o szczególnych potrzebach. Opisuje sytuacje dziecka będącego w konflikcie z prawem, tj. niedostosowanego społecznie bądź zagrożonego niedostosowaniem. Rekonstruuje i analizuje w swojej pracy kategorię „dobra dziecka” z użyciem wielu koncepcji teoretycznych. Sięga po opracowania klasyczne (J. J. Rousseau, J. Lock., J. Korczak, J. Bińczycka), jak i współczesne koncepcje teoretyczne (B. Urban, S. Sobczak, K. Biel, M. Konopczyński). Prezentowana publikacja składa się z trzech części, z których każda podzielona jest na rozdziały, a całość zakończona jest aneksami oraz wykazem materiałów źródłowych.

Pierwszą część autorka poświęciła na analizę teoretyczną kategorii jaką jest „dobro dziecka” na gruncie pedagogiki. Odniosła się do różnych koncepcji filozoficznych, które pozwoliły na ukazanie niejednoznaczności samego pojęcia „dobro” rozważane w etyce czy aksjologii. Pokazała również, że „dobro dziecka” będąc ukierunkowane na podmiot, którego dotyczy,

niesie ze sobą konkretną, uzależnioną od niego treść. Stawiając na potrzebę łączenia perspektywy pedagogicznej, filozoficznej i prawnej, autorka pozwala na zachowanie pewnego ładu definicyjnego analizowanej kategorii. Pierwsza część publikacji zawiera także sposób rozumienia „dobra dziecka” na płaszczyźnie historycznej, społeczno-kulturowej i politycznej, odnosząc się przy tym do *childhood studies*. Pozwoliło to na ukazanie zmian jakie na przestrzeni lat zachodziły w podejściu do dzieciństwa i składających się na niego elementów. Dało również możliwość szerokiego i wnikliwego oglądu źródeł obecnego podejścia i rozumienia analizowanej kategorii. Badaczka przedstawiła przegląd badań ujmujących „dobro dziecka” w różnych perspektywach, głównie na płaszczyźnie pedagogiki, a szczególnie umiejscawiając jego istotę w procesie resocjalizacji. Rozważania nad „dobrem dziecka” określiła jako ewoluującą i wielodyskursywną myśl (potrzeb, praw, dobrostanu). Zaznaczyła szczególnie ważne cechy, „dobra dziecka”, jakimi są dynamika i zmienność. Odniosła się jednak tylko do kilku współczesnych koncepcji dotyczących dobra dziecka i głównie skupiła swoją uwagę na umiejscowieniu dziecka w kontekście politycznym i prawnym. Pominęła natomiast analizy utrzymane w nurcie nauk medycznych, a szczególnie w obszarze psychiatrii dziecięcej. Następnie przedstawiła proces zmian w Polsce w podejściu do zapobiegania niedostosowania społecznego i przestępczości młodzieży, którego źródeł upatruje się w pedagogice społecznej, pedagogice specjalnej, naukach prawnych oraz kryminologii. Ukazała również początki rozważań nad dobrem dziecka i działaniem na jego rzecz na płaszczyźnie pedagogiki resocjalizacyjnej w Polsce. Uwzględniła współczesne znaczenie podejścia humanistycznego w pedagogice, personalizmu, oraz postulat antypedagogów, dotyczącego praw dziecka i zależności norm. Jednocześnie wyjaśniła ich istotę, co pozwoliło na dogłębne poznanie omawianych perspektyw w kontekście „dobra dziecka”.

W części drugiej Justyna Kuształ podjęła próbę pokazania tego w jaki sposób kategoria badawcza „dobro dziecka” funkcjonuje w dyskursie prawnym oraz na płaszczyźnie pedagogiki resocjalizacyjnej. Uwzględniła formy oddziaływań instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych. Rozważała „dobro dziecka” w oparciu o konwencje międzynarodowe oraz na gruncie polskim. Dało to szeroki ogląd na rozumienie i postrzeganie „dobra dziecka”, a także niespójności, które za sobą niosą. Zaznaczyła obecność dziecka w systemie rodzinnym. Na gruncie resocjalizacji i pedagogiki jest to istotne, ponieważ programy terapeutyczne czy pomocowe nie ograniczają pola zainteresowania tylko do nieletniego, ale koncentrują się na sytuacji całej rodziny. Odniosła się także do modeli wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich,

ukazując rozbieżności dwóch skrajnych podejść: opiekuńczego i jurydycznego. W części drugiej recenzowanej pozycji zamieściła również przegląd koncepcji, które są istotne dla odwzorowania znaczenia „dobra dziecka”. Wśród wymienionych koncepcji autorka wymieniła głównie te związane ze współczesną tendencją w praktyce resocjalizacyjnej ukierunkowane na resocjalizację w środowisku otwartym oraz odkrywanie i rozwijanie potencjałów dziecka. Przedstawiła także wyniki badań, które dotyczyły sytuacji prawnej dziecka, jego miejsca w systemie sądowniczym i tego jak przebiegają sprawy nieletnich.

Część trzecia zawiera badania własne autorki pracy nad znaczeniem zasady dobra dziecka w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej. Opracowała ona analizę kategorii „dobro dziecka” w oddziaływaniach o charakterze resocjalizacyjnym, skierowanych na nieletnich. Celem praktycznym badań stanowi określenie propozycji zmian w procesie resocjalizacji nieletnich na podstawie analizy dokumentów oraz wywiadów eksperckich i zogniskowanego wywiadu grupowego. Należy zaznaczyć, że autorka wykorzystała różne metody zbierania danych mieszczące się w podejściu jakościowym. Uzasadniła swój wybór podkreślając potrzebę indywidualizacji i wartościowania w badaniach obejmujących „dobro dziecka” w procesie resocjalizacji. Ciekawym rozwiązaniem stanowiło połączenie przez autorkę perspektywy prawnej i pedagogicznej w analizie materiału empirycznego, które zasadniczo różnią się od siebie, co zwiększa walory pracy. Autorka dokonała analizy aktów normatywnych, których przedmiotem jest sytuacja dziecka oraz jego dobro. Odniosła się głównie do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a także kilku rozporządzeń dotyczących sytuacji nieletnich, placówek oświatowo-wychowawczych, wykonywaniu środków wychowawczych i poprawczych. Wyróżniła najistotniejsze i najczęściej wyszczególniane zasady systemu postępowania w sprawach nieletnich takie jak dominacja środków wychowawczych w resocjalizacji nieletnich, indywidualizacja w postępowaniu w sprawach nieletnich czy odpowiedzialność nieletnich za popełnione czyny w świetle prawa. Jednak w przedstawionej analizie zabrakło odniesień do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, który obok ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich stanowi podstawowy dokument w rozwiązywaniu spraw dotyczących nieletnich. Autorka objęła badaniem nieletnie dziewczęta oraz pedagogów resocjalizacyjnych, mających doświadczenia w pracy z nieletnimi. W analizie wywiadów wyeksponowała sposoby definiowania kategorii „dziecko” przez osoby biorące udział w badaniach. Następnie ukażała sposoby rozumienia kategorii „dobra dziecka” w procesie resocjalizacji. Ekspertci biorący udział w badaniach posługują się zróżnicowanymi

definicjami kategorii „dobro dziecka” jak również przykładami działań, które mają temu dobru służyć. Różnice w sposobie ujmowania tej kategorii powodują, że przejawiają inne postawy wobec problematyki. Przybliżyło to modele działań ekspertów w praktyce i ukazało z jakich zasobów teoretycznych korzystają. Niewątpliwie ważnym i cennym fragmentem rozważań autorki było zestawienie potrzeb i praw dzieci. Zwrócenie uwagi na problem granic działania dla dobra dziecka, a także odpowiedzialności wynikającej z obostrzeń prawnych. Być może jest to warte poddania głębszej analizie. Justyna Kusztal w trzeciej części recenzowanej pracy ukazała również źródła napięć jakie pojawiają się w różnych relacjach wstępujących w systemie resocjalizacji nieletnich. Ujawniło to przestrzenie problematyczne w dbaniu o dobro dziecka. Jednocześnie wskazało na zaznaczoną przez ekspertów czy nieletnie dziewczęta wysoką wartość diagnozy (w szczególności wczesnej diagnozy), która stanowi element optymalizujący ochronę dobra dziecka. Rezultatem badań jest koncepcja znaczenia dobra dziecka i zasady działania dla dobra dziecka w procesie resocjalizacji. Sugeruje ona, że kierowanie się zasadą dobra dziecka stanowi cel oddziaływań resocjalizacyjnych i jest fundamentalne dla tego procesu.

Odnosząc się do przedstawionych przez autorkę implikacji dla praktyki, w wielu miejscach pojawił się wątek sugerujący, iż akty normatywne bądź ich interpretacja może stanowić przeszkodę dla pedagogów resocjalizacyjnych w dbaniu o dobro dziecka. Dlatego zmiany, które mogłyby przynieść korzyści dla dzieci, są potrzebne nie tylko w systemie prawnym, ale również w zakresie umiejętności świadomego korzystania z prawa. Może to mieć niebagatelne znaczenie dla przyszłości dziecka, którego to prawo dotyczy. Dlatego recenzowana publikacja jest adresowana do praktyków resocjalizacji, wykładowców zajmujących się obszarem pedagogiki, głównie pedagogiki resocjalizacyjnej oraz nauk prawnych, a także studentów rozwijających się w naukach społecznych. Wreszcie, należy dodać, że omawiana publikacja wyjaśnia istotę „dobra dziecka” w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej oraz pozwala czytelnikowi rozważyć działania pozwalające do niego dążyć.